

MĀJMUZICĒŠANA VIDZEMES LAUKU MUIŽĀS 18. GADSIMTA OTRAJĀ PUSĒ

Ieva Pauloviča

Atslēgvārdi: mūzikas izglītība, personības, repertuārs, mūzikas instrumenti

18. gadsimta otrajā pusē Vidzemes¹ lauku teritorijā, pieaugot muižnieku labklājības līmenim, strauji attīstījās un pilnveidojās muižu saimniecība. Lauku muiža jebkuram aristokrātam bija būtiska identitātes sastāvdaļa, un tā sniedza iespēju apliecināt sevi, savu statusu noteiktā laikā un telpā (Hanovs 2013: 223–228). Vidzemes muižu īpašnieki bija lielākoties labi izglītoti un daudz ceļoja. Viņi bieži uzturējās savos lauku īpašumos, ienesot šeit arī Eiropas kultūras aktuālākās tendences. Tādējādi muiža kļuva par savdabīgu lauku kultūras dzīves centru.

Dižciltīgo personu ienākumi nostabilizējās tiktāl, ka turīgākie atļāvās celt gaumīgas un greznas dzīvojamās ēkas, ierīkot modernus parkus un veidot plašas mākslas darbu kolekcijas. Zināms, ka Vidzemes lauku teritorijā šādas privātkolekcijas atradušās Vecsalacas, Alūksnes, Gaujienas, Katvaru un citās muižās (TŪR KHO, 9-14-9: 127; Bēms 1984: 20). Daudzās muižās, piemēram, Bauņos, Bīriņos, Carnikavā, Dikļos, Liepupē, Mazstraupē, Vecsalacā un citur, bija vērojama arī tendence paplašināt priekšteču veidotās privātbibliotēkas vai radīt jaunas (TŪR KHO, 9-14-9: 6, 127, 169; Zaļuma 2019a: 286–287; Zaļuma 2019b: 143).

Līdzās vizuālās mākslas darbiem, arhitektūras šedevriem, grāmatu krātuvēm un citām kultūras modernākajām izpausmēm pilsētās un lauku muižās attīstījās arī mājmuzicēšanas² tradīcijas. Šī apgaismības laikmeta aristokrātiskajai un arī pilsoniskajai sabiedrībai raksturīgā kultūras parādība guva aizvien lielāku popularitāti arī Vidzemes, Kurzemes³ un Igaunijas⁴ guberņās – gan pilsētās, gan arī dažviet lauku teritorijā.

1 Lielā Ziemeļu kara (1700–1721) laikā Vidzeme (mūsdienu Latvijas ziemeļdaļa un Igaunijas dienviddaļa) tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā. Tās oficiālais nosaukums laika gaitā mainījās: Rīgas guberņa (*Rigaer Gouvernement*, 1713–1783), Rīgas vietniecība (*Rigasche Statthalterschaft*, 1783–1796) un, visbeidzot, Vidzemes guberņa (*Livländisches Gouvernement*, 1796–1918) (Jakovļeva, Mieriņa 1999: 138–144). Turpmāk rakstā tiks izmantots vienkāršots kopapzīmējums *Vidzeme*.

2 Termins *mājmuzicēšana* citās valodās: vācu – *Hausmusik*, angļu – *music at home*, *domestic music*, franču – *musique domestique*, itāļu – *musica in casa*, latīņu – *musica domestica*.

3 Kurzemes un Zemgales hercogiste pastāvēja līdz 1795. gadam, kad tā tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā kā Kurzemes guberņa (*Kurländisches Gouvernement*, 1795–1918) (Jakovļeva, Mieriņa 1999: 131–138; 142–144). Turpmāk rakstā tiks izmantots vienkāršots kopapzīmējums *Kurzeme*.

4 Mūsdienu Igaunijas ziemeļu daļa, kas līdz Lielajam Ziemeļu karam piederēja Zviedrijas lielvalstij, tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā kā Rēveles guberņa (*Revalsche Gouvernement*, 1719–1783). Vēlāk tā pārsaukta par Rēveles vietniecību (*Statthalterschaft Reval*, 1783–1795) un, visbeidzot, par Igaunijas guberņu (*Esthland Gouvernement*, 1795–1918). Tikai 1917. gadā Vidzemes igauņu daļu pievienoja Igaunijas guberņai (Jakovļeva, Mieriņa 1999: 138–144). Turpmāk rakstā tiks izmantots apzīmējums *Igaunijas guberņa*.

Pētījumā izmantotie avoti un metodoloģija

Galvenā izmantotā pētniecības metode ir vēsturisko avotu analīze, veltot uzmanību trim būtiskākajām avotu grupām: arhīvu dokumentiem kā pirmavotiem (piem., draudžu metrisku grāmatām, dvēseļu revīziju grāmatām), 18. gadsimta otrās puses periodikai, kā arī privātpersonu atmiņām, ceļojumu piezīmēm un dienasgrāmatām. Nozīmīgs ceļvedis mājmuizcēšanas tradīciju atklāšanā Vidzemes muižās ir mājskolotāja, vēlākā Tērbatas Universitātes arhitektūras profesora Johana Vilhelma Krauzes⁵ ceļojumu piezīmes jeb dienasgrāmata *Wilhelms Erinnerungen* ("Vilhelma atmiņas") desmit sējumos⁶, kas atspoguļo dažādās Eiropas zemēs pavadīto laiku no 1784. līdz 1798. gadam (Vidzemē 1793–1798). Laikmeta dziļākai iepazīšanai izmantots vācbaltiešu rakstnieka Zīgfrīda fon Fēgezaka (*Siegfried von Vegesack*, 1888–1974) kultūrvēsturiskais romāns *Vorfahren und Nachkommen: Aufzeichnungen aus einer altlioländischen Brieflade, 1689–1887*⁷. Kā autors norāda, tas ir balstīts uz dižciltīgās fon Kampenhauzenu dzimtas⁸ pārstāvju vēstulēm, dienasgrāmatām, dažādām piezīmēm un dokumentiem (Vegesack 1961: 11–13). Lasot abus minētos darbus, mūzikas klātbūtni Vidzemes muižās var izjust nepārtraukti.

Mūzikas kultūras procesu salīdzināšanai dažādos novados izmantoti arī kurzemnieces Elīzas fon der Rekes (*Elisa von der Recke*⁹) memuāri, kas apkopoti grāmatā *Herzens-Geschichten einer baltischen Edelfrau: Erinnerungen und Briefe*¹⁰. Tie ļauj ieskatīties Kurzemes hercogistes galma un mazo muižu aizkulisēs. Ir iepazīta arī vācu žurnālista un vēsturnieka Korda Ašēnbrennera (*Cord Aschenbrenner*, dz. 1959) grāmata *Das evangelische Pfarrhaus. 300 Jahre Glaube, Geist und Macht: Eine Familiengeschichte*, kas atklāj viņa senču – Igaunijas mācītāju dinastijas Heršelmaņu (*Hoerschelmann*) dzimtas – mājas kultūrvidi 300 gadu garumā (Aschenbrenner 2015).

Jāņem vērā, ka publikācijas periodikā mēdz būt neprecīzas vai kļūdainas. Tāpat memuāri un dienasgrāmatas kā vēstures avoti ir vērtējami kritiski, jo dienasgrāmatas balstās tikai uz autora atmiņām un individuāli gūtajiem iespaidiem, bet memuāri ir rakstīti vairākus gadus pēc notikumiem, tādējādi tajos var ieviesties neprecizitātes (Gavriļins 2017: 78, 88). Tāpēc rakstā šie avoti izmantoti vienīgi vispārējai laikmeta un kultūrvides ilustrēšanai. Taču memuāros un dienasgrāmatās parasti var atrast ziņas par ikdienas dzīvi vai par sadzīvi, kas neparādās cita veida avotos.

5 Johans Vilhelms Krauze (*Johann Wilhelm Krause*, 1757–1828) bija mājskolotājs, zīmētājs un arhitekts, Tērbatas Universitātes profesors.

6 Krauze, Johann Wilhelm. *Wilhelms Erinnerungen (1815–1821)*. Manuskripti ir arī pārrakstīti mūsdienu rakstībā un pieejami tīmeklī: <https://www.balt-hiko.de/online-publikationen/j-w-von-krause-erinnerungen/> (skatīts 11.02.2019.). Taču šajā rakstā izmantots oriģinālmanuskripts, kas glabājas Tartu Universitātes bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā (TÜR KHO, 9: 6–15).

7 Romāns ir pieejams arī latviešu valodā (tulk. Pēteris Bolšaitis) ar nosaukumu *Senči un pēcteči: piezīmes no senās Līvonijas vēstulju lādes, 1689–1887* ([Rīga]: Vesta LK, 2011). Šajā rakstā ir izmantots Fēgezaka oriģinālteksts vācu valodā (Vegesack 1961).

8 Fon Kampenhauzeni (*von Campenhausen*) bija Latvijas vēsturē nozīmīga vācbaltiešu dižciltīgo dzimta.

9 Elīza jeb, pilnā vārdā, Elizabete Šarlotte Konstance fon der Reke (*Elisabeth Charlotte Constanzia von der Recke*, 1754–1833), dzimusi fon Mēdema (*von Medem*), bija vācbaltiešu dzejniece un publiciste.

10 Grāmata ir pieejama arī latviešu valodā (tulk. Edgars Ceske) ar nosaukumu *Kādas Kurzemes muižnieces atmiņas* (Aizpute: Harro von Hirschheydt, 2004). Šajā rakstā autore izmanto vācu oriģināltekstu 2011. gada izdevumā (Recke [1921] 2011).

Mūzika kā mājmācības elements

Visbiežāk mājmusicēšana muižās ir saistīta ar labi izglītota un ar muzikālām prasmēm apveltīta mājskolotāja (*Hauslehrer*, citos avotos arī *Hofmeister*) klātbūtni. Ne tikai pilsētnieki, bet arī lauku muižu saimnieki meklēja saviem bērniem labu, zinošu skolmeistaru, kas mācītu ne tikai valodas, rēķināšanu, bet arī musicēšanu (biežāk klavīra¹¹, retāk lautas, vijoles vai flautas spēli). Savukārt studenti un citi interesenti meklēja darbu, piedāvājot skolot bērņus dažādās zinībās, tai skaitā valodās un mūzikas instrumentu spēlē. Par to liecina sludinājumu publikācijas 18. gadsimta otrās puses periodikā, piemēram, laikrakstā *Rigische Anzeigen* ("Rīgas ziņas"). Tā 1785. gadā kāds students "bez citām jauniešu mācīšanai nepieciešamajām zinībām uzdrīkstas pasniegt stundas arī mūzikā, īpaši jau klavīrspēlē, un franču valodā"¹² (Anonym 1785). 1792. gadā kāds Vidzemes muižnieks meklēja tieši skolotāju, kas piedāvātu līdzīgu mācību programmu: "Dižciltīga ģimene Vidzemē pret pienācīgu algu un ar citiem pieņemamiem nosacījumiem meklē skolotāju, kas var pasniegt pietiekami labas stundas nepieciešamajās zinībās un valodās, bet it īpaši franču valodā, kā arī mūzikā, galvenokārt klavīrspēlē, un zīmēšanā"¹³ (Anonym 1792). Mājskolotāji ar muzikālu izglītību bija nepieciešami arī bijušajā Inflantijā¹⁴: "Dižciltīgs kungs poļu Vidzemē meklē klavīra [spēles] meistarū nolīgšanai uz vienu gadu"¹⁵ (Anonym 1773).

Savukārt 1797. gadā publicēts sludinājums aicināja pieteikties darbā mūzikas skolotāju, kas spēlē klavīru un vijoli ("*der das Clavier und die Violine spielt*"), tikai uz vasaras sezonu, ko dižciltīgo ģimene ar bērņiem pavada savā lauku īpašumā (Anonym 1797). Cits lauku muižnieks savā sludinājumā 1763. gadā aicināja pieteikties darbā mājskolotāju ar "lieliskām zināšanām" vēsturē, ģeogrāfijā, matemātikā u. c. priekšmetos, kā arī ar labām prasmēm franču valodā, minot noteiktu gada algu 80 Alberta dālderu apmērā, bet, ja pedagogs "labi spēlē klavīru" ("*daferne er das Clavier gut spielt*"), tad atlīdzību solīja līdz pat 100 Alberta dālderiem (Anonym 1763). Šī būtiskā atšķirība atalgojuma norādē apliecina, ka 18. gadsimta dižciltīgo aprindās mūzikai bija nozīmīga vieta.

Johans Vilhelms Krauze savās atmiņās attēlojis, kā muižās notikusi bērņu skološana. Piemēram, Alūksnes draudzes Zeltiņu muižā bija noteikts, ka ik dienu sešas stundas (trešdienās un sestdienās četras stundas) jāveltī mācībām, apgūstot lasīšanu,

11 Klavīrs (no vācu valodas *Clavier*) 18. gadsimtā bija vispārējs apzīmējums taustiņinstrumentu grupai, kurā ietilpa ne vien klavieres (tās plašākā aprītē ienāca vienīgi gadsimta otrajā pusē), bet arī to priekšteči – klavihords un klavesīns. 18. gadsimta tekstos bieži nav norādīts, kurš no šiem instrumentiem domāts, un šādos gadījumos rakstu krājumā lietots klavīra jēdziens. – *Sast. piezīme.*

12 "*Ein Studiosus, der ausser andern zum jugendlichen Unterrichts nöthigen Wissenschaften auch in der Musik, insonderheit aufs Clavier und in der französischen Sprache zu unterrichten sich getrauet.*"

13 "*Ein adeliches Haus in Liefland verlangt gegen einen ansehnlichen Gehalt und anderweitige annehmliche Bedingungen einen Lehrer, welcher einen hinlänglichen Unterricht in den nöthigen Wissenschaften und Sprachen, insonderheit aber in der französischen, wie auch in der Musik und vorzüglich aufs Clavier und im Zeichnen ertheilen kann.*"

14 Inflantija (mūsdienu Latgale) kā Polijas-Lietuvas ūnijas daļa pastāvēja līdz 1772. gadam, kad šo teritoriju iekļāva Krievijas impērijas Pleskavas guberņā (līdz 1776), vēlāk Polockas guberņā (1776–1796), Baltkrievijas guberņā (1796–1802) un, visbeidzot, Vitebskas guberņā (1802–1918) (Jakovļeva, Mieriņa 1999: 141–144).

15 "*Von einer Adelschen Herrschaft in Polnisch-Liefland, wird ein Clavier-Meister, Jahrweis in Condition verlangt.*"

rēķināšanu, rakstīšanu, ģeogrāfiju un dabaszinības, arī franču valodu un klavīrspēli (“*im Lesen, Rechnen, Schreiben, Geographie, Naturgeschichte, Französisch und Clavier*”) (TÜR KHO, 9-13-8: 64–65). Igaunijas guberņā mūzikas cienītājs, barons un Vodjas muižas¹⁶ īpašnieks Matias Frīdrihs fon Štackelbergs (*Matthias Friedrich von Stackelberg*, 1734–1789) pat pasūtīja notis Rīgas grāmatu tirgotājam un izdevējam Johanam Frīdriham Hartknocham (*Johann Friedrich Hartknoch*, 1740–1789), lai mājskolotājs tās izmantotu viņa bērnu muzikālajā apmācībā (Jürjo 2006: 116).

Dažās muižās darbojās ne tikai mājskolotājs. Mazsalacas draudzes Skulberģu muižā 1782. gadā asesora Frīdriha Ādolfu fon Ditmāra (*Friedrich Adolph von Ditmar*, 1724–1788) dienestā strādāja mūzikas skolotājs (“*Lehrer der Musik*”), 37 gadus vecais Johans Kristofs Grunds (*Johann Christoph Grund*) no Bohēmijas, kurš izglītoja visus trīs asesora kunga bērnus – dēlu Voldemāru Ādolfu (13 gadi), kā arī meitas Annu Luīzi (14 gadi) un Beātu Kristīni (9 gadi). Dažus gadus vēlāk Grunds kopā ar fon Ditmāra ģimeni un dažiem kalpotājiem pārcēlās uz dzīvi Tērbatas apriņķa Sāres¹⁷ muižā (LNA/LVVA, 199-1-207: 2, 12). Jāatgādina, ka jau kopš 17. gadsimta vairāki Bohēmijas mūziķi devās trimdā, atstājot savu dzimto zemi, kur valdīja saspringta politiskā gaisotne (Brauns [1958] 2002: 113; Štoll 2013: 147). Vai arī mūzikas skolotājs Grunds būtu bijis viens no šiem Bohēmijas trimdiniekiem un labas peļņas nolūkos devies uz Sanktpēterburgu, bet ceļā uz turieni vai atceļā aizkavējies Skulberģu muižā? Par to trūkst plašāku ziņu. Diemžēl nav saglabājis Sāres muižas 1795. gada dvēseļu revīzijas dokuments, kas ļautu noskaidrot mūzikas skolotāja Grunda turpmākās gaitas.

Muižnieki bija ieinteresēti labi izglītot ne vien savus dēlus, bet arī meitas. Tā bija vispārēja apgaismības laika tendence visā Eiropā, ka aizvien vairāk dāmu apguva klavīrspēles prasmi. Rīgas Domscolas rektors Karls Filips Mihaels Snells (*Karl Philip Michael Snell*, 1753–1806) savās atmiņās par Rīgas kultūras dzīvi rakstīja, ka “gandrīz katrs cilvēks savas audzināšanas gaitā iemācās meistarīgi spēlēt kādu instrumentu, un katra labi audzināta sieviete spēlēja savu klavīru”¹⁸ (Snell 1794: 297). 1749. gadā mūzikas teorētiķis Johans Matezons (*Johann Mattheson*, 1681–1764), izsakot savas domas par “muzikālo sieviešu emancipāciju” (“*musikalischen Frauenemanzipation*”), rakstīja, ka laulības dzīvē tā esot sevišķa laime, ja sievas labāko īpašību vidū ir arī prasme skaisti dziedāt un spēlēt mūziku, un šajā ziņā mūzikai ir liela tikumiskā loma (pārstāsts pēc Valentin 1959: 49). Šādu sabiedrības uzskatu spilgti apliecina muižnieces Elīzas fon der Rekes atmiņas par savu māsu un brāļiem, kuri mācījās spēlēt dažādus mūzikas instrumentus, par muižas kalpotājiem, kas arī prata muzicēt, par ikdienas koncertiem, teātra izrādēm un ballēm turpat, muižā (Recke [1921] 2011: 115).

Saglabājušās ziņas arī par vairākiem muižnieku ģimeņu pārstāvjiem, kas bijuši apveltīti ar īpašu muzikalitāti. Apukalna draudzes Jaunlaicenes muižas īpašnieks

16 Vodja (vēst. *Wodja*, tag. *Vodja*) mūsdienās ir ciems Jerves apriņķa Jerves pagastā, netālu no Paides pilsētas Igaunijā.

17 Sāre (vēst. *Saarenhof*, tag. *Saare*) mūsdienās ir ciems Tartu apriņķa Jegevas pagastā Igaunijā.

18 “[...] fast jeder Mensch von seiner Erziehung lernt irgend ein Instrument meisterhaftig spielen, und jedes wohlgezogene Frauenzimmer spielt sein Clavier.”

Johans Gotlībs fon Volfs (*Johann Gottlieb von Wolff*, 1756–1817) Drēzdenē bija saticis un 1778. gadā apprecējis muzikāli apdāvināto francūzieti Mariju Klementīni de Faluā de Feovilu (*Marie Clementine de Fallois de Féoville*, 1759–1821), kuru atveda sev līdz uz Vidzemi. Kopā ar viņu ieradās sievasmāte Anna Helēna de Faluā de Feovila¹⁹. Abu šo dāmu klātbūtne noteikti veicināja franču mūzikas kultūras gara ienākšanu ne tikai Jaunlaicēnē, bet arī Straupes draudzes Ungurmuižā, Raunas draudzes Veselavas muižā un citviet, kur dzīvojuši fon Kampenhauzenu un fon Volfu dzimtas pārstāvji. Ja vien Zīgfrīds fon Fēgezaks savā romānā nav kļūdījis ar radurakstiem²⁰, Anna Helēna de Faluā de Feovila Drēzdenē bija pasniegusi privātstundas klavīrspēlē, dziedāšanā un franču valodā un, iespējams, to darījusi arī Jaunlaicenes vai Veselavas muižā. Arī Marija Klementīne fon Volfa saviem bērniem mācījusi muzicēt, kā to atceras viņas mazmeita, baroniete Ernestīne Šulca fon Ašerādēna (*Ernestine Schoultz von Ascheraden*, 1810–1902), dzimusi fon Kampenhauzena (*von Campenhausen*): “Klavīrspēli mēs apguvām pie mātes. Korāļus un neskaitāmas franču dziesmiņas apguvām pie viņas un *Grande Maman* [t. i., vecmamma – I. P.]. Katru svētdienas rītu lūgšanu laikā viņa spēlēja klavīru, kad mēs dziedājām kādu korāli, un tēvs vienmēr lasīja sprediķi”²¹ (citēts no: Vegesack [1961]: 190).

Šis nav vienīgais piemērs, kas apliecina, ka reliģiska rakstura mūzika skanējusi ne tikai baznīcās, bet arī daudz personiskākā telpā, ģimenes lokā un mājās. Par to savās atmiņās raksta arī Johans Vilhelms Krauze – 1787. gadā, viesojoties Smiltenes draudzes Cērtēnes muižā, viņš klausījies hernhūtiešu garīgās dziesmas ar namamātes fon Kālenas kundzes²² spēlētu klavīrpavadījumu (TÜR KHO, 9-13-8: 82, 108).

Tomēr ne visas dāmas izjuta muzicēšanu kā patiesu baudu. Kurzemes muižniece Elīza fon der Reke, kura apguva klavīrspēli no astoņu gadu vecuma, to tā arī neiemīlēja, šķiet, skolotāja izmantotās apmācības metodes dēļ. Kuldīgas apriņķa Remtes muižā bērnu izglītošanas vajadzībām darbā pieņēma ne vien parasto mājskolotāju, bet arī deju skolotāju un klavīrspēles skolotāju, pie kura Elīzai vajadzēja mācīties spēlēt divas stundas katru dienu. Taču klavīrnodarbību laikā meitenei prātā bija nevis ar mūziku saistītas domas, bet gan “visas lugu un romānu idejas, tā ka es nekad nedomāju par notīm, un nokaitinātais skolotājs mani stipri bāra [...]. Tēvs mani spieda spēlēt klavīru vairāk nekā jebkad – ja es spēlēju nepareizi, bāra dubultīgi, jo arī viņš vēlējās, lai viņa meita spīdētu Vīnē ar savu klavīrspēli”²³ (Recke [1921] 2011: 68, 70, 153–154).

19 Anna Helēna de Faluā de Feovila (*Anna Helene de Fallois de Féoville*, 1730–1789), dzimusi Valliša (*Wallisch*), mirusi Jaunlaicenes muižā 58 gadu vecumā 1789. gada 14. martā (LNA/LVVA, 235-5-11: 87).

20 Autors Zīgfrīds fon Fēgezaks savā grāmatā vaļsirdīgi atzīstas, ka ir kļūdījis rakstos par franču senčiem (Vegesack 1961: 13).

21 “Klavierunterricht hatten wir bei der Mutter. Choräle und zahllose französische Liederchen haben wir von ihr und der *Grande Maman* singen gelernt. Jeden Sonntag bei der Morgenandacht begleitete sie uns auf dem Klavier, wenn wir einen Choral sangen, und der Vater las dann immer die Predigt.”

22 Iespējams, ka ir runa par apriņķa maršala Alūksnes draudzes Zeltiņu muižas īpašnieka Kristiāna Gotfrīda von Kālena (*Christian Gottfried von Kahlen*, ?–1835) māti Katarīnu Sofiju fon Kāleni (*Catharina Sophia von Kahlen*), dzimušu Matezīnu (*Mathesien*), kura no sava tēva mantojusi Cērtēnes muižu (Hagemeister 1836: 280).

23 “Denn so lange ich Klavier spielte, wälzten sich in meinem Kopfe alle Ideen der Schauspiele und Romane so umher, daß meine Gedanken nie bei den Noten waren und mein sehr ärgerlicher Lehrer mich bitter schalt und von meinem Vater unterstützt wurde. [...] Mein Vater mich mehr als jemals zum Klavier trieb, mich, wenn ich fehlerhaft spielte, doppelt schalt, denn auch er wünschte, daß seine Tochter in Wien als Klavierspielerin glänzen möchte.”

Nereti bērnu skološana mūzikā veicināja mājmužicēšanu ģimenes lokā, un gan vecāki, gan bērni prata spēlēt kādu mūzikas instrumentu. Arī mācītājmuižās līdztekus garīgu dziesmu dziedāšanai cieņā bija instrumentspēle. Kā raksta vēsturnieks Kords Ašēnbrenners, Igaunijas guberņas Jervas-Madizes mācītājmuižā²⁴ pulcējās apkārtnes bērni, apgūstot zināšanas kopā ar mācītāja bērniem. Šeit “noritēja saviesīga dzīve, un mācītājmuižās tādās izklaidēs kā dejas un mūzika, šarādes vai teātra spēlēšana, ko sauca par “amatieru izrādēm”, piedalījās bērni un pieaugušie. Provincas galvaspilsētas atmosfēru, izsmalcinātās pilsētnieku izklaides Rēvelē kā pastaigas uz ostu, lai redzētu kuģus no tālām zemēm, teātra izrādes, dziedāšanas un deklamāciju vakarus, muzikantu un žonglieru viesizrādes, balles cunftu mājās un vēl citas līdzīgas [izpriecās] H[eršelmaņi] bija nomainījuši pret vientulību un lauku ziemas klusumu, kad pa mežiem klejoja vilki”²⁵ (Aschenbrenner 2015: 89).

Ziņas par mūziķiem muižās

Vēsturiskajos avotos paretam var atrast ziņas par mūziķu klātbūtni kādā Vidzemes muižā. Piemēram, Nītaures draudzes Annas muižā pie apriņķa maršala Aleksandra fon Tranzē-Rozeneka (*Alexander von Transehe-Roseneck*, 1749–1828) 1795. gada pavasarī dienestā par mājskolotāju bija pieņemts vēlāk pazīstamais rakstnieks un publicists Garlībs Merķelis (*Garlieb Helwig Merkel*, 1769–1850). Līdz ar viņu šeit uzturējās un, iespējams, bērnus skoloja arī 28 gadus vecais mūziķis Johans Heinrihs Breternics (*Johann Heinrich Breternitz*, ap 1767–?) no Tīringenes (LNA/LVVA, 199-1-22: 8). 1793. gadā viņš bija ieradies Rīgā no Vācijas, lai piedāvātu mūzikas privātsundas klavīrspēlē un dziedāšanā (“*auf dem Claviere, wie auch im Singen Unterricht zu geben*”) (Anonym 1793b). Jau 1795. gada nogalē un arī pēc tam mūziķis vairākkārt publicēja sludinājumus laikrakstos, meklējot sev jaunu darbavietu un piedāvājot apmācību klavīrspēlē un dziedāšanā Rīgā, Cēsīs (Anonym 1795) un arī Tērbatā (Anonym 1798). 1797. gada 16. maijā Cēsu Sv. Jāņa baznīcā mūzikas skolotājs (*Musiklehrer*) Breternics salaulājās ar Amāliju Elizabeti Regncku (*Amalia Elisabeth Regntzky*), un jau tā paša gada decembrī abiem piedzima dēls Johans Karls Gotfrīds (LNA/LVVA, 235-3-33: 9, 18). Visbeidzot, no 1802. gada Breternics bija ērģelnieka palīgs Rīgas Sv. Ķertrūdes baznīcā (Anonym 1803). Pēdējās ziņas par ērģelnieku Breternicu ir datētas ar 1813. gadu, kad viņš kopā ar savu meitu Karolīnu Amāliju Frīderiku izbrauca uz kādu citu toreizējās Krievijas guberņu (Anonym 1813). Vēl nav izdevies noskaidrot, vai mūziķis devās nelielā ceļojumā, vai pilnībā mainīja dzīvesvietu.

Kalsnavas draudzes Vietalvas muižā 1782. gadā uzturējās mūziķis Johans Frīdrihs Kullīgs (*Johann Friedrich Kullig*, ap 1741–?) ar sievu Katrīnu Martu. Nākošajā, 1783. gadā,

24 Jerva-Madize (vēst. *St. Matthäi*, tag. *Järva-Madise*) ir ciems Jervas pagastā Igaunijā.

25 “[...] *man lebte gesellig, und an den Vergnügungen in den Pastoraten wie Tanz und Musik, Scharaden oder Theaterspiel, die “Liebhäeraufführungen” hießen – beteiligten sich Kinder und Erwachsene. Das Flair der Provinzhauptstadt, die doch etwas anspruchsvolleren städtischen Vergnügungen Revals wie Spaziergänge zum Hafen, um Schiffe aus fernen Ländern zu sehen, Theatervorstellungen, Gesangs- und Rezitationsabende, Gastspiele von Musikanten und Gauklern, Bälle in den Zunfthäusern und Ähnliches mehr hatten die H. nun eingetauscht gegen die Einsamkeit und die Stille des ländlichen Winters, in dem Wölfe durch die Wälder streiften.*”

abi atstājuši šo muižu, dodoties nezināmā virzienā (LNA/LVVA, 199-1-105: 382). No 1784. gada vismaz līdz 1793. gadam Rūjienas draudzes Virķēnu muižā un vēlāk Tēdiņu muižā ar savu ģimeni dzīvoja mūziķis Frīdrihs Sabolevskis (*Friedrich Sabolewsky*, arī *Sawolefsky*, *Sablewsky*) no Varšavas. Viņa bērni kristīti Rūjienas baznīcā (LNA/LVVA, 235-3-16: 32, 34, 37, 107). Trikātas draudzes Vecvāles muižas krogū 1781. gadā, iespējams, atpūšoties no garā ceļa, turpat arī nomira muzikanta zellis Johans Georgs Gorickis (*Johann Georg Goritzky*) (LNA/LVVA, 235-5-11: 136). Kā vēstī citi pirmavoti, mūziķis Gorickis bija dzimis 1752. gada 10. aprīlī Valkā un viņa tēvs Georgs Gotfrīds Gūriske (*Georg Gottfried Guhriske*) bijis šīs pilsētas amatnieks – zeltkalis (LNA/LVVA, 235-3-222: 197).

Dzērbenes draudzes Drustos 1794. gada sākumā uzturējās mūziķis (*der Musicus*) Johans Kristofs Muskans (*Johann Christoph Muscanus*), kurš bija pieaicināts par liecinieku vietējā skolmeistara dēla un vēlāk arī Jaundrustu muižas pārvaldnieka meitas kristībās. Interesanti atzīmēt, ka Muskans bija ne tikai mūziķis, bet arī amatnieks – kurpnieks. Tā paša gada 30. janvārī viņš Drustu baznīcā salaulājās ar atraitni Evu Kristiānu Beieri (*Eva Christiana Beyer*), dzimušu Klokmani (*Klockmann*) (LNA/LVVA, 235-3-73b: 24, 25, 486).

Rūjienas draudzes Lodes muižā savas dzīves pēdējās dienas pavadīja kādreizējais kapelmeistars (*“vormals Kapellmeister”*) Heinrihs Ādolfs Findeizens (*Heinrich Adolph Findeisen*, ap 1740–1796), kurš jau bija smagi slim ar diloni (*“Schwindsucht”*) un 1796. gadā mira 56 gadu vecumā (LNA/LVVA, 235-5-16, 108). Diemžēl nav izdevies noskaidrot, kurā pilsētā vai muižā viņš darbojies kā kapelmeistars.

Detalizētākas ziņas par iepriekšminēto mūziķu darbību kopumā vai saikni ar konkrētām muižām nav izdevies iegūt, tāpat līdz šim nav bijusi iespēja noskaidrot, vai viņi uzstājās kādos publiskos pasākumos un tika pieminēti vietējā presē.

Nemot vērā ierakstus oficiālajos dokumentos (piemēram, draudžu metriku grāmatās, dvēseļu revīzijās), var secināt, ka kopumā lielākā daļa mūziķu bija ieradušies Vidzemē no citām zemēm. Iespējams, ka viņi caurbraucot piestāja šeit tikai uz īsu brīdi, lai atpūstos vai pārnakšnotu. Ne vien tirgotāju, bet arī mūziķu un citu mākslinieku pārvietošanās no pilsētas uz pilsētu 18. gadsimta otrajā pusē bija bieža parādība. Jo īpaši intensīvi noritēja ārzemju mūziķu migrācija uz Krieviju, galvenokārt uz Sanktpēterburgu. Pa ceļam viņi mēdza piestāt galvenokārt Rīgā vai Jelgavā, kur muzicēja vai nu publiskos koncertos, vai privātmāju salonos un zālēs (Gailīte 2003: 282, 246; Johansons 2011: 514). Savukārt preses materiāli nereti atklāj, kuros Rīgas viesu namos vai kādu pilsoņu mājās šie ceļojošie mākslinieki bija nakšņojuši.

1832. gada periodikā minēts, ka Vecsalacas muižā pie Gustava Vilhelma fon Ferzena (*Gustav Wilhelm von Fersen*, 1736–1781) savas vijolnieka gaitas sācis Johans Georgs Dennemarks (*Johann Georg Dänemark*, 1751–1837) no Talsiem. Rakstā, kas veltīts mūziķa un viņa sievas zelta kāzu jubilejai, norādīts, ka jau 15 gadu vecumā (domājams, aptuveni 1766–1771 – I. P.) Dennemarks spēlēja Vecsalacas muižas mūzikas kapelā. Pēc tam viņš darbojies Rīgas pilsētas teātra orķestrī kā izcils vijolnieks un pedagogs (Dr. A. A. 1832; Rudolph 1890: 40). Taču citviet par Dennemarku ir publicētas arī citas, atšķirīgas ziņas, kas liek apšaubīt viņa klātbūtni Vecsalacas muižā. Proti, vijolnieks

esot uzturējies Rīgā kopš 1764. gada, tātad jau 14 gadu vecumā kļuvis par Rīgas priekšpilsētas kompānijas muzikantu (Gailīte 2003: 309). Šie pretrunīgie fakti būtu vēl rūpīgi jāpārbauda.

Trikātas mācītājmuižā vismaz no 1811. gada pie vietējās draudzes mācītāja Paula Pomiāna-Pezaroriusa (*Paul Pomian-Pesarorius*, 1745–1816) savas vecumdienas pavadīja “kādreizējais Rīgas pilsētas mūzikas direktors” (“*der ehemal. Rigasche Musik-Director*”) Johans Gotlībs Keihels (*Johann Gottlieb Keuchel*, 1740–1818), kurš 1818. gada 30. jūnijā tepat 78 gadu vecumā miris un apglabāts. Šajā pastorātā vismaz no 1816. līdz 1826. gadam dzīvoja arī mūziķa neprecētā meita Anna Elizabete (LNA/LVVA, 235-5-11: 142; 199-1-480: 17, 22–23, 33). Iespējams, ka abi iepriekšminētie kungi – mācītājs un mūziķis – bija labi draugi. To varētu apliecināt daži ziņojumi presē, kas vēsta, ka Trikātas draudzes mācītājs Pomiāns-Pezaroriuss vai kāds cits no viņa ģimenes, viesojoties Rīgā, nereti uzturējies pie mūziķa Keihela (Anonym 1802; Anonym 1804). Par pašu Keihelu pagaidām zināms vien tas, ka viņš no 1764. līdz 1795. gadam pildījis Rīgas pilsētas muzikanta pienākumus, pēc tam piedalījies Rīgas Mūzikas biedrības organizētajos koncertos un spēlējis oboju Rīgas pilsētas teātra orķestrī, sākot no tā pirmajām izrādēm līdz 1806. gadam (Rudolph 1890: 133; Gailīte 2003: 312), kad, būdams sirmā vecumā, pārcēlās dzīvot uz Trikātu.

120

Nedaudz vairāk zināms par Anglijā dzimušo franču izcelsmes jauno mūziķi Johānu Frīdrihu Bonevālu de Latrobi (*Johann Friedrich Bonneval de La Trobe*, 1769–1845), kurš mūža nogali pavadījis Tērbatā. Ap 1793./1794. gadu viņš bijis valsts politiķa Pētera Reinholda fon Zīversa (*Peter Reinhold von Sievers*, 1760–1835) bērnu mājskolotājs Paistu draudzes Heimtāles²⁶ muižā Igaunijas guberņā, bet pēc medicīnas studijām Jēnas Universitātē ap 1795. gadu pildījis šo pašu amatu kambarkunga Karla Magnusa fon Lilienfelda (*Karl Magnus von Lilienfeld*, 1754–1835) ģimenē Peltsamā draudzes Peltsamā²⁷ muižā (Rudolph 1890: 133; Hirvesoo 1995: 59–61; Drews, Sangmeister 2002: 45; Siitan 2019: 417).

De Latrobe ne tikai muzicēja Rīgas Mūzikas biedrības koncertos, bet epizodiski (laikā no 1793. gada līdz 1796. gada janvārim) viesojās arī Nītaures draudzes Annas muižā, Cēsu draudzes Liepas muižā un Lenču muižā, kur viņš tikās ar saviem domubiedriem. To vidū bija, piemēram, Johans Vilhelms Krauze, Garlībs Merķelis, kā arī jaunais teologs, mākslinieks un literāts Karls Gothards Grass (*Karl Gotthard Grass*, arī *Graß*, 1767–1814), ar kuru mūziķis iepazinās jau studiju gados Jēnas Universitātē²⁸ (TÜR KHO, 9-14-9: 144–146, 154–155, 188, 235–237; Rudolph 1890: 133). Par de Latrobes gaitām Vidzemes latviešu daļā, konkrētāk, par viņa viesošanos un klavīrspēli Cēsu draudzes Liepas muižā pie baronietes Ģertrūdes fon Boijes (*Gertrude von Boye*, 1749–1823), dzimušas fon Dankvartes (*von Dankwart*), ir iespējams vairāk uzzināt

26 Heimtāle (vēst. *Heimthal*, tag. *Heimtali*) ir ciems mūsdienīgu Igaunijā Vilandes (jeb Viljandi) apriņķa Vilandes pagastā.

27 Peltsamā (vēst. *Neu-Oberpahlen*, tag. *Uue-Põltsamaa*) mūsdienās ir viena no Jegevas apriņķa pilsētām Igaunijā.

28 Jēnas Universitāte (*Universität Jena; Alma Mater Jenensis*), kas darbojas vēl mūsdienās, dibināta 1558. gadā.

Krauzes dienasgrāmatas lappusēs (TÜR KHO, 9-14-9: 235–237). Savukārt Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā glabājas Krievijas imperatora Pāvila I²⁹ kronēšanai veltītās de Latrobes kantātes (1797) oriģinālpertitūra (LUAB RRGN, Rk 5405), kā arī vairāki mazāka apjoma skaņdarbi, to vidū dziesmas.

Jēnas Universitātē mūziķis de Latrobe iepazinās ne tikai ar Grasu, bet arī ar nošu materiālu kolekcionāru Georgu Pelhavu (*Georg Pölchau*, arī *Poelchau*³⁰) un viņa vecāko brāli Augustu Pelhavu (*August Pölchau* vai *Poelchau*³¹). Berlīnes Valsts bibliotēkā (*Staatsbibliothek zu Berlin*) glabājas Georgam Pelhavam adresētās de Latrobes vēstules, un tajās atklājas Tērbatas bagātīgā mūzikas dzīve 19. gadsimta 30. gados. Augusta Pelhava piemiņai mūziķis 1792. gadā ir veltījis savu *Sēru kantāti* (*Trauer-Cantate*) (Siitan 2019: 416, 418–419). Abi brāļi Pelhavi bija dzimuši vidzemnieki, Krimuldas mācītāja Johana Daniela Pelhava (*Johann Daniel Pölchau*³²) un viņa dzīvesbiedres Dorotejas Margarētas dēli (LNA/LVVA, 235-3-123: 63).

Mājmuzicēšana kā bauda sev un klausītājiem

Vācvalodīgajā kultūrtelpā 18. gadsimta otrajā pusē aizvien lielāku popularitāti guva ne vien mūzika salonos, bet arī nelieli koncerti privātpersonu mājās jeb mājmuzicēšana šaurā draugu un ģimenes lokā (Valentin 1959: 13; Salmen 1982: 6). Šādā privātā gaisotnē – istabā vai dārzā – parasti uzstājās kāds no ģimenes locekļiem vai kalpotājiem, lai sagādātu prieku sev un citiem. Tas pats notika arī dažās Vidzemes muižās.

Kā lielisku piemēru šai tendencei var minēt unikālu vizuālo liecību par mājmuzicēšanu Alūksnes draudzes Dores muižā (1789). Tušas zīmējumā (skat. 1. attēlu) ir attēlota šīs muižas īpašnieka ģimene ar draugiem – pirmais no kreisās ir mājskolotājs, vēlāk pazīstamais vācbaltiešu publicists un zinātnieks Vilhelms Kristiāns Fribe (*Wilhelm Christian Friebe*, 1762–1811), pie klavīhorda sēž muižas īpašnieka, Valkas pilsētas ārsta un ķirurga Frīdriha Ludviga fon Rīla (*Friedrich Ludwig von Rühl*, 1736–1806) otrā sieva Doroteja Juliāna Šarlote, vijoli spēlē ārsta dēls no pirmās laulības, kurš atbraucis studiju brīvdienās no Sanktpēterburgas³³, savukārt blakus viņam ir ģimenes jaunākais dēls – Georgs Mihaels Burharts Rīls (*Georg Michael Burchard[t] Rühl*³⁴). Pie loga atspiedies zīmējuma autors Johans Vilhelms Krauze.

29 Pāvils I (*Pavel Petrovič Romanov*, 1754–1801) bija Krievijas imperators no 1796. gada līdz mūža beigām.

30 Nošu kolekcionārs Georgs Pelhavs (1773–1836), pilnā vārdā Georgs Johans Daniels Pelhavs (*Georg Johann Daniel Pölchau*), bija arī vācu bibliotekārs un mūzikas vēsturnieks.

31 Pāragri mirušā Augusta Pelhava (1769–1792) pilns vārds bija Augusts Magnuss Ēregots Pelhavs (*August Magnus Ehregott Pölchau*) (LNA/ LVVA, 235-3-123: 61).

32 Johans Daniels Pelhavs (1731–1781) bija mācītājs Krimuldas draudzē no 1759. līdz 1781. gadam.

33 Ārstam Frīdriham Ludvigam fon Rīlam un viņa pirmajai sievai Katrīnai Dorotejai bijuši vismaz divi dēli: mācītājs un dzejnieks Oto Frīdrihs Pauls fon Rīls (*Otto Friedrich Paul von Rühl*, 1764–1835), kurš 1806. gadā mantoja Dores muižu, un ārsts Johans Georgs fon Rīls (*Johann Georg von Rühl*, 1769–1846). Zīmējumā minētais dēls no Sanktpēterburgas varētu būt Johans Georgs fon Rīls, kurš ap šo laiku strādāja par kara ārstu un pēc tam – par ķirurgu slimnīcā Sanktpēterburgā.

34 Georgs Mihaels Burharts Rīls (1774 – pēc 1825) vēlāk bija pazīstams kā mācītājs (LNA/ LVVA, 199-1-10: 153, 222; Āmburger 1998: 454).

1. attēls. Mājmuzicēšana Dores muižā 1789. gada janvārī. Zīmējis Johans Vilhelms Krauze, viņš arī ar kārtas skaitļiem norādījis attēlā redzamās personas: 1. Friebe. 2. Frau Doctorin Rühl. 3. Fr. Stiefsohn Rühl aus Petersburg. 4. ihr [...] Sohn Burchard. 5. J. W. Krause (1. Fribe, 2. Ārsta Rīla kundze. 3. Viņas audzudēls Rīls no Sanktpēterburgas. 4. Viņas [...] dēls Burharts. 5. J. V. Krauze). Glabājas Tartu Universitātes bibliotēkā (TÜR, ŪR 4010)

Dažiem Vidzemes muižniekiem bija savas mājas kapelas. Parasti tās sastāvēja no trim četriem muzikantiem, kas reti bija profesionāli mākslinieki, bet biežāk – dienestā esošie muižas ļaudis. Tā tas bija, piemēram, Vecsalacas muižā, par kuru pētniekiem pieejams visai pilgts materiāls.

Pēc Gustava Vilhelma fon Ferzena nāves 1781. gadā Vecsalacas muižas saimniecību savās rokās pārņēma viņa jaunākais brālis, barons Frīdrihs Hermanis fon Ferzens (*Friedrich Hermann von Fersen*, 1742–1798). Viņš laikabiedru vidū bija plaši pazīstams ar tieksmi pēc kultūras un ārišķībām, pārspīlētu dižošanas ar greznību³⁵. Rakstnieks Garlībs Merķelis savā apcerējumā par latviešiem raksta, ka F. H. fon Ferzens dibinājis mājas kapelu, kā arī pieņēmis dienestā mūziķus un tēlniekus (Merkel 1797: 69). Zināms, ka 1795. gadā fon Ferzena saimniecībā darbojās muižkungs jeb pārvaldnieks Johans Treijs (*Amtmann Johann Trey*), grāmatvedis jeb ekonomists Ādams Flors (*Buchhalter Adam Flor*) un igauņu amatnieks – skroderis Hanss, savukārt no

35 Plašāk par Vecsalacas muižu un fon Ferzenu dzimtu skat. rakstā *Nostāsti un reālijas par Vecsalacas muižu: 18. gadsimta beigas un barons Frīdrihs Hermans fon Ferzens* (Pauloviča 2008).

dzimtļaužu vidus muižas dienestā (“*Erb-Hofes Leute*”) bija pieņemts dārznieks Miķelis, dārznieka palīgi Gothards un Ansis, staļļa puisī Andrejs un Jānis, skrodera palīgs Jēkabs, kā arī seši kalpotāji – Heinrihs, Miķelis, Mačs, Bērends, Jēkabs un Kristofers, kučieris Ansis, frizieris Jirgens, trīs pavāri Ansis, Miķelis un Oto (*Otto*), pavāra palīgs Ādams, kalējs Jānis, kalēja palīgs Toms, trīs muižas uzraugi – Juris, Gustavs un Mačs, kā arī trīs muižas zvejnieki – Ansis, Jānis un Niks. Pēc barona nāves 1798. gadā viņa atraitne, baroniete Marta Doroteja fon Ferzena (*Martha Dorothea Baronne von Fersen, 1744–1820*), dzimusi fon Mēdema (*von Medem*), atlaida lielāko daļu šo muižas darbinieku, paturot tikai pašus noderīgākos (LNA/LVVA, 199-1-399: 2–4).

Johans Vilhelms Krauze, kurš viesojās Vecsalacas muižā 1793. gada septembrī, savā dienasgrāmatā kolorīti apraksta muzikālo pēcpusdienu kungu namā. Tā sākās, kad viesi bija jau beiguši dzert tēju:

“Viens mājiens – un priekštelpa piepildījās ar nošu pulķiem, mūziķiem un skaistiem instrumentiem. Kapelmeistars Magnusa kungs, grāmatvedis Millers un klēts skrīveris Neilands. Barona kungs uzlika notis, piegāja pie savas pulķītes un diriģēja [rādīja] tempu, vēcinādams flautu un stipri locīdams ķermeņus un galvu. Labais, precīzais izpildījums drīz lika piemirst smieklīgās kustības, kaut gan diriģenta skatiens bieži lūdza aplausus, it īpaši skaistu pasāžu laikā, kuras viņš šķīta spēcīgi izjūtām. Viņš kvartetā atskaņoja flautas partiju, Magnuss pavadīja viņu, spēlējot vijoli, mājskolotājs – altu un cits kalpotājs – čellu. Visi spēlēja ļoti labi, tikai barona kungs brīžiem apklusā, noslaucīja te flautu, te mutes kaktiņus, ar augumu un galvu ierādīja nepareizu takti, beidzot jau piesizdams ar kāju, un, nopūlējies vaiga sviedros, beidza skaņdarbu. Beigu simfonija plūda kā mīlīgs strautiņš, jo barona kungs bija noguris un vairs nederīgēja. Rokas mājiens, un viss nozuda tāpat, kā bija uzradies. Millers un Neilands ar visdziļāko cieņu pateicās par to, ka barona kungs viņus aplaimojis kā klausītājus un apbrīnotājus. “Labi jau, labi,” kungs noteica pār plecu, “šodien sākums nebija īsti tīrs.” Un nu gāja vaļā sarunas par mūzikas studijām³⁶” (TÜR KHO, 9-14-9: 118–119).

123

Arī turpmākajos divos vakaros mūzikas kapela sniedza nelielus kamermūzikas koncertus, tikai bez barona diriģēšanas (TÜR KHO, 9-14-9: 130, 133).

Tātad šī mūzikas kapela nebija profesionālu mūziķu grupa, jo tajā bija paši muižas ļaudis, kas prata spēlēt kādu instrumentu. Un tas nebija nekas neparasts – vairāki

36 “*Ein Wink, – das Vorhaus füllte sich mit Notenpulten, Musikern und schönen Instrumenten. Der Capellmeister Herr Magnus, der Buchhalter Müller [und der] Kleetenschreiber Neuland. Der H[err] Baron legte Noten auf, trat an sein Pultchen [und] dirigierte das Tempo, mit der Flöte vagierend und starken Biegungen des Leibes und Kopfes. Die gute exacte Ausführung machte des Posierliche bald vergessen, obgleich der Blick des Directors oft nach Beifall fragte, besonders bei schönen Passagen, welche er über allemaßen zu empfinden schien. Nun spielte er ein Quartett auf der Flöte, Magnus begleitete ihn mit der Violin, der Haushofmeister mit der Bratsche und ein anderer Diener mit dem Violoncello. Alle machten es sehr gut, nur der H[err] Baron blieb stecken, wischte bald Flöte, bald Mundwinkel, gab mit Leib und Kopf, endlich stampfend, falschen Tact, an und endete mit Mühe im Schweisse des Angesichts. Die Schluß Symphonie floß wie ein liebliches Bächlein, denn der H[err] Baron war müde und dirigierte nicht mehr. Ein Wink, und alles verschwand, wie es gekommen war. Müller und Neuland dankten ehrerbietigst, daß der H[err] Baron sie als Zuhörer und Bewunderer beglückt habe. Schon gut, schon gut, sprach der Herr über die Schulter, hatte heute keinen reinen Ansatz, und nun gings über die musikalischen Studien los.*”

muižnieki apmācīja savus kalpotājus vai zemniekus dažādās mākslās, lai viņi varētu izklaidēt savus kungus pēc pieprasījuma.

Vācbaltiešu mācītājs un vēsturnieks Augusts Vilhelms Hūpels (*August Wilhelm Hupel*, 1737–1819) savos ceļojumos novēroja, ka vidzemniekiem bijusi laba muzikālā dzirde un daži muižnieki pieņēmuši darbā zemniekus, kas tikuši apmācīti spēlēt dejas³⁷ (Hupel 1777: 39–40). Tā 1795. gadā Gaujienas draudzes Jaunmuižā leitnanta Pētera fon Delviga (*Peter von Dellwig*, 1743–1795) muižas dienestā strādāja pieci muzikanti, kas nākuši no vietējām sētām: Adams (24 gadus vecs) no Jaunmuižas Jeses sētas (*Jesse*), Jānis (23 gadi) no Jaunmuižas Verenas sētas (*Werrena*), Pēteris (23 gadi) no Lutres muižas Voses sētas (*Wosse*), kā arī Pēteris un Jānis (abiem 22 gadi) no Luturmuižas Stepes sētas (*Steppe*). Izsekojot šo cilvēku gaitas dokumentu liecībās, noskaidrots, ka pēc muižnieka fon Delviga nāves 1795. gada 8. augustā daži muzikanti atgriezās savās dzimtajās sētās kā to jaunie saimnieki, bet daži tika pārdoti³⁸ citām muižām (LNA/LVVA, 199-1-10: 10). Iespējams, ka kāds no viņiem vēlāk devās labākas maizes meklējumos uz Rīgu, kur nelegālās muzikantu kompānijās pulcējās vairāki Vidzemes un Kurzemes latvieši (Gailīte 2003: 282, 287).

Arī Kurzemes hercogistes Remtes muižas kalpotāji bijuši muzikāli un pratuši spēlēt vijoli, bieži vien viņi atsaukušies aicinājumam uzspēlēt deju mūziku dižciltīgo ģimeņu meitām (Recke [1921] 2011: 87, 115).

124

Zināmu informāciju par muižas dienestā pieņemtiem muzikantiem no zemnieku vidus sniedz arī publikācijas periodikā. Reizēm tās vēsti par meklēšanā izsludinātiem dzimtļaudīm, kas aizbēguši no muižām. Trikātas draudzes Plāņu muižas kungs meklējis izbēgušo 18–19 gadus veco igauņu zemnieku Hindriku (*Hindrick*), kurš pratis strādāt galdnieka darbus un brūvēt degvīnu, gatavojis vijoles un tās arī spēlējis³⁹ (Anonym 1761). Cits bēglis bijis Valkas draudzes Tahevas muižā⁴⁰ dzimušais igauņu jauneklis Reins (*Rein*), kurš mācējis spēlēt trompeti, mežragu, vijoli un vēl citus instrumentus (*“bläst Trompette und Waldhorn, und spielt die Violine und andere Instrumenten mehr”*). Par viņa atrašanu muižnieks solījis samaksāt 10 rubļus (Anonym 1769).

Pastāvēja arī cita, augstāka muzicēšanas sfēra – kamermūzika, kas biežāk skanēja dižciltīgo pilīs un lielajās muižās, arī augstdzimtu pilsētnieku namos, kur pat speciāli tika iekārtota īpaša mūzikas istaba vai salons nelieliem koncertiem vai viesībām. Tās parasti noritēja draugu un mūzikas mīļotāju lokā, un atskaņotāji bija galvenokārt profesionālie mākslinieki: *“Atšķirībā no mājas muzicēšanas kamermuzicēšana jebkurā gadījumā ir notis fiksēta mākslas mūzika ar pretenziju uz īpašu smalkumu subjektīvi ierobežotā telpā”*⁴¹ (Salmen 1982: 10).

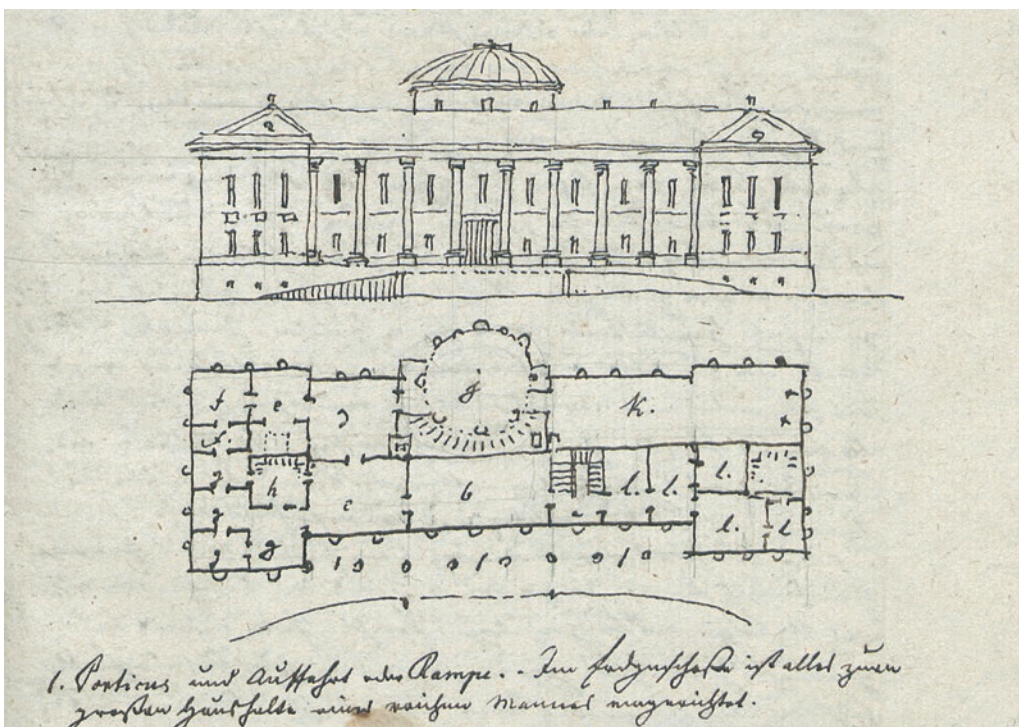
37 *“Unser Bauer ist nicht ohne musikalisches Gehör: Edelleute haben etliche unterrichten lassen, die erträglich zum Tanz spielen.”*

38 18. gadsimta beigās vēl bija spēkā muižnieku tiesības pārdot savus dzimtcilvēkus bez zemes, un tikai 1804. gadā izsludinātais Vidzemes zemnieku likums liedza šo iespēju (Švābe 1991: 76).

39 *“[...] versteht etwas vom Tischler-Handwerk, macht Violinen, spielt auch etwas darauf und versteht Brandwein zu brennen.”*

40 Taheva (vēst. *Taiwola*, tag. *Taheva*) mūsdienās ir ciems Valgas apriņķa Tahevas pagastā Igaunijā.

41 *“Im Unterschied zur Hausmusik ist Kammermusik in jedem Falle notierte Kunstmusik mit dem Anspruch auf besondere Subtilität in einem subjektiv eingeschränkten Bereich.”*

2. attēls. Carnikavas pils plāns (1794); burts k apzīmē Marmora zāli ar nelielu paaugstinājuma vietu jeb tribīni (plānā xx), kur uzturēties mūziķiem. Avots: TÜR KHO, 9-14-9: 169

Vai kādā Vidzemes lauku muižā būtu spēlējusi arī kapela, kas sastāv tikai no profesionāliem mūziķiem? Skaidras atbildes uz šo jautājumu vēl nav, taču domāt par to rosina Johana Vilhelma Krauzes zīmētais Carnikavas pils plāns, kurā ar burtu *k* norādīta t. s. marmora zāle ar nelielu paaugstinājuma vietu jeb tribīni, kur uzturēties mūziķiem (*“marmor Saal mit einer Tribune für Musicanten”*). Tā bija lielākā telpa šajā ēkā (TÜR KHO, 9-14-9: 169). Carnikavas muižas īpašnieks, grāfs Ernsts Reinholds fon Mengdens (*Ernst Reinhold von Mengden, 1726–1798*), pasūtīja pils būvi arhitektam Kristofam Hāberlandam (*Christoph Haberland, 1750–1803*), taču pats nams tika sagrauts Pirmā pasaules kara laikā. Lai droši apgalvotu, ka grāfs fon Mengdens uzturējis mūzikas kapelu savā lauku rezidencē, nepieciešams papildus laiks un avoti turpmākai pētniecībai. Katrā ziņā Carnikavas pils plāns (skat. 2. attēlu) vedina pārskatīt arī citus Vidzemes muižu un piļu rasējumus, lai būtu iespējams gūt plašāku priekšstatu par profesionālu atskaņotājmākslinieku darbību lauku teritorijā.

Mājmuzicēšanas repertuārs

Mājmuzicēšanai paredzētie skaņdarbi, iespējams, bija vienkārši – galvenokārt dziesmas ar vieglu, harmoniski skaidru pavadijumu (Lippus 2012: 12). To ļauj secināt arī Hartknoha izdevniecībā klajā laistās nošu lapas. Diemžēl līdz šim vēl nav izdevies

noskaidrot, kādu repertuāru izpildīja muižnieka fon Ferzena izveidotā mājas kapela vai fon Delviga dienestā pieņemtie muzikanti no lauku sētām.

Toties, pateicoties ceļotāja Johana Vilhelma Krauzes atstātajām atmiņām, ir zināms, kādu mūziku mēdza spēlēt citās Vidzemes muižās. Gaujienas draudzes Lutres muižā skanēja, iespējams, jaunākie Karla Heinriha Grauna (*Carl Heinrich Graun*, 1704–1759) un Johana Ādama Hillera (*Johann Adam Hiller*, 1728–1804) darbi vai pārlikumi klavīram (TÜR KHO, 9-13-8: 18, 222; TÜR KHO, 9-14-9: 5). Kurzemes muižniece Elīza fon der Reke atceras bērnībā dzirdētās garīgās dziesmas ar apgaismības laikmeta personību – dzejnieka un garīdznieka Kristofa Frīdriha Neandera (*Christoph Friedrich Neander*, 1723–1802) un dzejnieka Kristiāna Firhtegota Gellerta (*Christian Fürchtgott Gellert*, 1715–1769) – tekstiem (Recke [1921] 2011: 45, 51), taču mūzikas autorus viņa nemin.

Straupes draudzes Stalbes muižā tika dziedātas Johana Frīdriha Reiharta (*Johann Friedrich Reichardt*, 1752–1814) komponētās dziesmas un kāda no Volfganga Amadeja Mocarta (*Wolfgang Amadeus Mozart*, 1756–1791) jaunajām ārijām (“*eine Neue Arie von Mozart*”). Cēsu draudzes Liepas muižā 1796. gada janvārī viesojās jaunais komponists Johans Frīdrihs Bonevāls de Latrobe, kurš šeit spēlēja arī savus nesen tapušos klavīrdarbus (TÜR KHO, 9-14-9: 182, 236–237).

126

Dzērbenes mācītājmuižā 1793. gada Ziemassvētkos dzejnieks Karls Grass kopā ar saviem domubiedriem Krauzi un de Latrobi atskaņoja dziesmu *An die Freude* (*Oda priekam*) ar Frīdriha Šillera (*Friedrich Schiller*, 1759–1805) vārdiem (LUAB RRGN, Ms. 930). Diemžēl nav iespējams precizēt, kas sacerējis šīs dziesmas mūziku.

Savukārt Alūksnes draudzes Zeltiņu muižā pats saimnieks, apriņķa tiesnesis Kristiāns Gotfrīds fon Kālens (*Christian Gottfried von Kahlen*, ?–1835), spēlēja kādu Ignaca Jozefa Pleijela (*Ignaz Josef Pleyel*, 1757–1831⁴²) darbu, un šīs kompozīcijas izpildījumā kā flautists piedalījās Johans Vilhelms Krauze. Tepat skanēja Johana Vilhelma Heslera (*Johann Wilhelm Hässler*, 1747–1822), Johana Baptista Vanhala (*Johann Baptist Vanhal*, arī *Wanhall*, 1739–1813), Johana Sebastiāna Baha (*Johann Sebastian Bach*, 1685–1750), Johana Kristiāna Baha (*Johann Christian Bach*, 1735–1782) un Jozefa Haidna (*Franz Joseph Haydn*, 1732–1809) darbi. Krauzes dienasgrāmatās pieminēti arī dažu kompozīciju nosaukumi. To vidū ir, piemēram, Mocarta dziesma *Komm, lieber Mai, und mache* (*Nāc, mīļais maij* [...] ⁴³) ar apgaismotāja Kristiāna Ādolfa Oferbeka (*Christian Adolph Overbeck*, 1755–1821) vārdiem un J. S. Baha harmonizētais korālis *Wie schön leuchtet der Morgenstern*⁴⁴ ar vācu mācītāja, dzejnieka Filipa Nikolai (*Phillipp Nicolai*, 1556–1608) tekstu (TÜR KHO, 9-127: 222; TÜR KHO, 9-13-8: 22, 23, 82, 83, 108, 109, 124, 173; TÜR KHO, 9-13-9: 184, 236).

42 Ignacs Jozefs Pleijels bija austriešu cilmes franču komponists.

43 Dziesmas īstais nosaukums ir *Sehnsucht nach dem Frühlinge* (*Ilgas pēc pavasara*). – Redaktores piezīme.

44 Dziesma latviešu valodā ir pazīstama ar nosaukumu *Kā spoži spīd mans Jēzuliņš* vācbaltiešu dzejnieka Kristofora Fīrekerā (*Christoph Fürecker*, ap 1612–1684/1685) atdzejojumā.

Tātad lielākoties mājmuziķēšanas repertuārā bija iekļauti skaņdarbi, kuru autori 18. gadsimta otrajā pusē bija plaši pazīstami vācvalodīgajā kultūrtelpā, jo īpaši Mocarts, Haidns, Pleijels un Vanhals (North 2008: 126).

Nojausmu par mājas vidē atskaņojamo mūziku sniedz arī presē publicētie saraksti ar nošu izdevumiem, kas bija iegādājami Rīgā, grāmatu tirgotāja Johana Frīdriha Hartknoha veikālā. Piemēram, par 8,13 markām pie Hartknoha bija iespējams nopirkt vācu dzejnieka Karla Frīdriha Vīzigers (*Karl Friedrich Wiesiger, 1764–1812*) krājumu *Gedichte mit Musik, dem bürgerlichen und häuslichen Glück, der lebenswürdigen Sittlichkeit und schuldlosen Freude geheiligt* ("Dzejoļi ar mūziku pilsoniskai un mājas laimei [...]"), kas publicēts Berlīnē 1793. gadā (Anonym 1793a). Grāmatā dzeju papildina dziesmu notis, to atskaņojums bija pa spēkam arī amatieriem. Savukārt vācu tirgotājs un liels mūzikas cienītājs Johans Holsts (*Johann Holst, 1744–1814*) Rīgā izdeva žurnālu *Livlands musikalisches Wochenblatt* ("Vidzemes muzikālā nedēļlapa", 1793), kurā publicēti vairāki skaņdarbi, kas tapuši laikā no 1783. līdz 1793. gadam (Jūrjo 2006: 195; Gailīte 2003: 264).

Mājmuziķēšanā iecienītākie mūzikas instrumenti

Visā Eiropā 18. gadsimta otrajā pusē īpašu popularitāti iemantoja klavīrs (*Clavier*), kas bija cieņā ne tikai profesionālu mākslinieku, bet arī amatieru jeb diletantu aprindās (Lippus 2012: 9; Gailīte 2003: 269, 297; Valentin 1959: 78). Neraugoties uz avotu skopajām ziņām, ir skaidrs, ka šī tendence izpaudās arī Rīgā un pārējā Vidzemes guberņā. Līdzīgi bija Igaunijas guberņas muižās, kur klavīrus pamazām sāka iegādāties tikai 18. gadsimta otrajā pusē (Lippus 2012: 20–21).

Tomēr ne visās līdz šim apzinātajās muižās bija klavīri. Dažos namos tika spēlēti stīgu instrumenti, piemēram, vijole (*Violine*), alts (*Bratsche*), čells (*Violoncello*, arī *Cello*), kontrabass (*Contrabasse*), retāk – pūšaminstrumenti, piemēram, flauta (*Flöte*), šalmeja (*Schalmey*, arī *Clarinetten-Schalmey*), trompete (*Trompet*) un mežrags (*Waldhorn*). Laikrakstā *Rigische Anzeigen* publicētajos darba sludinājumos kandidāti uz mājskolotāju vietām lauku muižās biežāk piedāvāja mācīt vijoles un flautas spēli (piem., Anonym 1768; Anonym 1788). Iespējams, ka klavīru varēja iegādāties turīgāki kungi, bet pašiem mūziķiem bija ērtāk savos pārbraucienos ņemt līdzi vijoli vai flautu. Piemēram, ceļotājam Johanam Vilhelmam Krauzem pašam bija sava flauta, ko viņš spēlēja pēc vajadzības dažādās muižās (TÜR KHO, 9-13-8: 23, 82, 158).

Klavīra (precīzāk, klavīhorda) un vijoles spēli ataino arī jau minētais Dores muižas viesistabas skicējums (skat. 1. attēlu). Savukārt Vecsalacas muižas barona fon Ferzena dienestā esošie mūziķi pratuši spēlēt dažādus instrumentus: barona viesiem dodoties nelielā ekskursijā uz plašo parku, atgriežoties kungu mājas pagalmā un atvadoties no saimniekiem, vienmēr "no stūra istabas" atskanēja trompetes ("*erschollen Trompeten aus dem Eckerzimmer*"). Rožu dārzā, netālu no toreizējā Arkādijas parka, krūmos bija saklausāmas tautas mūzikas skaņas labā klarinetes vai šalmejas izpildījumā ("*aus dem Gebüsch ertönte eine gut gespielte Clarinette-Schalmey*"), bet jūras krastā pie vecās

skansts muižas viesi dzirdēja mežraga skaņas (TÜR KHO, 9-14-9: 124–125, 129). Veselavas muižas īpašnieks Johans Kristofs fon Kampenhauzens (*Johann Christoph von Campenhausen*, 1780–1841) mēdzis uzspēlēt flautu gan savā namā, gan parkā, tikmēr viņa sieva devusi priekšroku klavīram (Vegesack 1961: 196).

Noslēgums

Iespējams, ka no kungu namu telpām izskanējusi mūzika atstāja zināmu iespaidu arī uz muižas kalpotājiem un apkārtējiem iedzīvotājiem, kuri savukārt iepazīna Eiropas mūzikas aktualitātes. 19. gadsimta pirmajā pusē mājmusicēšanas tradīcijas jau kļuva populārākas ne tikai dižciltīgo muižās un pilīs, bet arī pilsoņu namos un vēlāk pat lauku sētās (Lippus 2012: 12–15).

Pētījums par mājmusicēšanu un kamermusicēšanu Vidzemes muižās 18. gadsimta otrajā pusē vēl turpinās. Šajā rakstā kopaina ir tikai ieskicēta, taču tā varētu rosināt nākamos pētniekus un interesentus meklēt jaunus faktus.

DOMESTIC MUSIC-MAKING IN THE MANORS OF LIVLAND DURING THE SECOND HALF OF THE 18th CENTURY

Ieva Pauloviča

Summary

Keywords: musical education, personalities, repertory, musical instruments

During the second half of the 18th century, many landlords brought the topical trends of the European culture to their rural manors in Livland (nowadays the northern part of Latvia, or Vidzeme, and the southern part of Estonia), and the new tradition of domestic music-making became popular among them. For that reason, a rural manor became a distinctive centre of the cultural life in the countryside of Livland. It was a place where a nobleman and his family could enjoy culture, silence and harmony.

This research for the most part is based on unpublished archival documents and contemporary periodicals. While investigating the traditions of domestic music-making in the manors of Livland, three significant literary works (memoirs) were used. One of them was the diary *Wilhelms Erinnerungen* by Johann Wilhelm Krause (1757–1828) stored in the University of Tartu Library (TÜR KHO, 9: 6–15). Krause was a private tutor in several manors of Livland during the period from 1784 until 1798. The other sources were an autobiographical, culture-historical novel by Siegfried von Vegesack (1888–1974), *Vorfahren und Nachkommen: Aufzeichnungen aus einer altlivländischen Brieflade, 1689–1887* (published in 1961), and memoirs by Elisabeth Charlotte Constanzia von der Recke (1754–1833) *Herzens-Geschichten einer baltischen Edelfrau: Erinnerungen und Briefe* (published 1921).

The article discusses some characteristic types of domestic music-making and its participants in the rural manors of Livland. First of all, domestic music-making was usually directly related to the presence of a private tutor who served in the manor. These individual teachers offered their services both in cities and countryside. They advertised in periodicals, through which the wealthy families hired private teachers who taught their children languages, reading, writing, drawing and music as well. It was a wide spread custom throughout 18th century Europe. Frequently these tutors were quite skilled at playing music, typically the violin, flute or a keyboard instrument. In connection with domestic music-making, it could be assumed that such a tutor not only taught music but also performed it in order to entertain the family of a nobleman with some musical evening. Certainly the children who were trained in music were expected to participate in the musical performances in the circle of family and friends.

The second group of performers were the musicians who visited landlords as their guests and stayed with them for several days or years in the countryside. The archival documents reveal only a few concise or specific biographical facts about musicians in Livland. For example, the young composer and pianist Johann Friedrich Bonneval de La Trobe visited Liepa Manor (*Lindenhof*), Nītaure Manor (*Nitau*) and Lenči Manor (*Lenzenhof*). Unfortunately, there is no more detailed information about these musicians and their connection with some of the manors. During the second half of the 18th century, many foreign musicians travelled with the aim of giving concerts in Russia, mostly in St. Petersburg. It is possible that such travellers, staying shorter or longer periods of time, were on friendly terms with the Baltic German noblemen. And it is highly likely that these musicians used to perform some music while visiting the rural manors in Livland.

129

The manor staff often participated in the ensembles of musicians. During research, particular attention is devoted to the events in Vecsalaca Manor – when its owner, Friedrich Hermann von Fersen, welcomed his guests, he conducted a musical ensemble. Likewise, von Fersen played the flute, and his subordinates, such as the accountant, secretary, private tutor and a few servants, played various musical instruments, like violin, viola and violoncello. But other landlords, like in Jaunmuiža Manor (*Neuhof*), employed several local peasants who could play some music.

Information about the specific pieces of music played in Livland is rather fragmentary. According to the diary written by Krause, in one manor the daily sacral songs of the Moravian Church (*Brüdergemeine*) were accompanied by a keyboard instrument. In another manor, the musical compositions by Carl Heinrich Graun, Johann Adam Hiller, Ignaz Joseph Pleyel, Johann Friedrich Reichardt, and Wolfgang Amadeus Mozart were performed. The music enthusiasts played works by a variety of 18th-century composers, such as Johann Friedrich Bonneval de La Trobe, Johann Sebastian Bach, Johann Christian Bach, Franz Joseph Haydn, etc. Thus, the repertoire of domestic music-making in Livland included musical compositions by widely known European composers.

Unfortunately, no sheet music used in the manors has survived. Nevertheless, contemporary periodicals reveal that the sheet music was purchased at a bookstore in Riga.

What kinds of musical instruments were used in domestic music-making? In 18th-century Europe, music lovers became very excited about keyboard instruments (*Clavier*) in private spaces. These were the most respected musical instruments both among professional artists and amateurs or dilettantes.

A keyboard instrument (*Clavier*) was purchased in order to be played mostly by women, while men used to play a violin or flute. These instruments were played at homes for the enjoyment of family and friends. With regard to the musical groups which were formed in the manors, the musicians employed both string instruments, like the violin, viola, violoncello, double bass, and wind instruments, like the flute, chalumeau and French horn. It is supposed that the string and wind instruments were easier and better suitable for transportation when the musicians travelled. A unique visual evidence of domestic music-making in a manor of Livland has survived up to this day. The picture created by Johann Wilhelm Krause in 1789 shows a musical scene in Dore Manor (*Dorismuische*): the doctor's family is playing several musical instruments, such as the clavichord and violin (the picture is stored in the University of Tartu Library: TÜR, ÜR 4010).

It could be assumed that the music played in the manor, likewise, reached the ears of the local people. In that way, quite unintentionally, they were able to get acquainted with the latest musical trends of Europe.

In this article, it was possible to give only a few highlights of domestic music-making in Livland. The theme needs further exploration. There are still many primary sources to be identified and read in the near future.

AVOTI

ARHĪVI

LNA/LVVA (Latvijas Nacionālais arhīvs / Latvijas Valsts vēstures arhīvs)

199. fonds – *Vidzemes revīziju saraksti*:

199-1-10: Gaujienas draudzes Jaunmuižas dvēseļu revīzija, 1795–1858

199-1-22: Nītaures draudzes Annas muižas dvēseļu revīzija, 1795–1858

199-1-105: Kalsnavas draudzes Vietalvas muižas dvēseļu revīzija, 1795–1850

199-1-207: Mazsalacas draudzes Skulberģu privātmuižas dvēseļu revīzijas saraksti, 1782–1857

199-1-399: Vecsalacas muižas dvēseļu revīzija, 1811–1858

199-1-480: Trikātas mācītājmuižas dvēseļu revīzija, 1795–1850

235. fonds – *Latvijas evaņģēliski luterisko draudžu baznīcu grāmatas:*

235-3-33: Cēsu Sv. Jāņa draudzes metriku grāmata, 1792–1820

235-3-73b: Drustu draudzes metriku grāmata, 1752–1795

235-3-123: Krimuldas draudzes metriku grāmata, 1729–1833

235-3-222: Valkas draudzes metriku grāmata, 1739–1762

235-5-11: Apukalna draudzes metriku grāmata, 1732–1832; Trikātas draudzes metriku grāmata, 1722–1833

235-5-16: Rūjienas draudzes metriku grāmata, 1688–1833

BIBLIOTĒKAS

LUAB RRGN (Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka, Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa)

Ms 930, Nr. 1. *Karla Grasa vēstule Garlībam Merķelim, 1794. gada 11. janvāris*

Rk 5405. *Cantate zur Krönungsfeier Seiner Kayserlichen Majestät Paul des 1sten, componirt von Fr. Latrobe angeführt Riga d. 12te April 1799*

131

TÜR (Tartu Ülikooli Raamatukogu): Tartu Universitātes bibliotēka

ÜR 4010 = *In Doris muische* [Johann Wilhelm Krause. Musitseeriv seltskond Dore mōisa salongis], 1789, joonistus, tušš [Muzicējošu cilvēku grupa Dore muižā, 1789, tušas zīmējums]

TÜR KHO (Tartu Ülikooli Raamatukogu Käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond): Tartu Universitātes bibliotēka, Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa

9: 6–15 = Sign. 9, Nr. 6–15. Johann Wilhelm Krause. *Wilhelms Erinnerungen*. 10 Hefte [Manuskript] (1815–1821):

9-12-7 = Nr. 12. Band 7 (1817)

9-13-8 = Nr. 13. Band 8 (1818)

9-14-9 = Nr. 14. Band 9 (1818–1821)

LITERATŪRA

Amburger, Erik (1998). *Die Pastoren der evangelischen Kirchen Rußlands, vom Ende des 16. Jahrhunderts bis 1937: ein biographisches Lexikon*. Lüneburg: Martin Luther Verlag

[Anonym] (1761). Verlaufene Leute. *Rigische Anzeigen*, 23. Juli, Nr. 3: 11

[Anonym] (1763). Personen, die in Dienst verlangt werden. *Rigische Anzeigen*, 17. November, Nr. 46: 350

[Anonym] (1768). Bekanntmachung. *Rigische Anzeigen*, 27. Oktober, Nr. 44: 342

[Anonym] (1769). Entlaufene Leute. *Rigische Anzeigen*, 18. Mai, Nr. 20: 156

[Anonym] (1773). Bekanntmachungen. *Rigische Anzeigen*, 2. Dezember, Nr. 48: 377

[Anonym] (1785). Personen, die in Diensten verlangt werden. *Rigische Anzeigen*, 8. September, Nr. 36: 328

[Anonym] (1788). Personen, die ihre Dienste anbiethen. *Rigische Anzeigen*, 28. Februar, Nr. 9: 95

[Anonym] (1792). Personen, die in Diensten verlangt werden. *Rigische Anzeigen*, 19. April, Nr. 16 (Beilage): 160

[Anonym] (1793a). Bekanntmachungen. *Rigische Anzeigen*, 18. Juli, Nr. 29: 261–264

[Anonym] (1793b). Personen, die ihre Dienste anbiethen. *Rigische Anzeigen*, 10. Oktober, Nr. 41 (Beilage): 387

[Anonym] (1795). Personen, die ihre Dienste anbiethen. *Rigische Anzeigen*, 10. Dezember, Nr. 50 (Beilage): 585

[Anonym] (1797). Personen, die in Diensten verlangt werden. *Rigische Anzeigen*, 9. März, Nr. 10 (Beilage): 108

[Anonym] (1798). Angekommene Fremde. *Dörptsche Zeitung*, 26. September, Nr. 77: 3

[Anonym] (1802). Angekommene Fremde. *Rigasche Zeitung*, 25. Januar, Nr. 8: 4

[Anonym] (1803). Personen, die ihre Dienste anbiethen. *Rigasche Anzeigen*, 30. März, Nr. 13 (Beilage): 157–158

[Anonym] (1804). Angekommene Fremde. *Rigasche Zeitung*, 17. Februar, Nr. 14: 4

[Anonym] (1813). Bekanntmachung. *Rigasche Zeitung*, 29. November, Nr. 96: 4

Aschenbrenner, Cord (2015). *Das evangelische Pfarrhaus. 300 Jahre Glaube, Geist und Macht: eine Familiengeschichte*. München: Siedler Verlag

Bēms, Romis (1984). *Apceres par Latvijas mākslu simt gados. 18. gs. beigās – 19. gs. beigās*. Rīga: Zinātne

- Brauns, Joahims (1958). Latviešu un čehu mūziķu sakari. In: *Joahims Brauns. Raksti: Mūzika Latvijā = Studies: Music in Latvia = Schriften: Musik in Lettland*. Sast. Mārtiņš Boiko. Rīga: Musica Baltica, 2002, 104–114
- Dr. A. A. (1832). Biographische Notizen über das Daennemark-Dresslersche Jubel-Paar. *Rigaische Stadtblätter*, 10. August, Nr. 32: 257–262
- Drews, Jörg, und Dirk Sangmeister (Hrsg.) (2002). *Johann Gottfried Seume: Briefe*. Frankfurt am Main: Deutscher Klassiker Verlag
- Gailīte, Zane (2003). *Par Rīgas mūziku un kumēdiņu spēli*. Rīga: Pētergailis
- Gavriļins, Aleksandrs (2017). *Vēstures avotu pētniecība. Lekciju kurss*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds
- Hagemester, Heinrich von (1836). *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands*. Th. 1. Rīga: Eduard Frantzen's Buchhandlung
- Hanovs, Deniss (2013). *Eiropas aristokrātijas kultūra 17.–19. gadsimtā*. Rīga: Zinātne
- Hirvesoo, Avo (1995). Johann Friedrich Bonneval de La Trobe. Põlvnemisi. Daatumeid. Fakke. *Teater. Muusika. Kino*, Nr. 12: 59–62
- Hupel, August Wilhelm (1777). *Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland*. Bd. 2. Rīga: Johann Friedrich Hartknoch
- Jakovļeva, Mārīte, un Austra Mieriņa (1999). Robežas un administratīvais iedalījums Latvijas teritorijā 18. gs. In: *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Sast. Andris Caune. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 131–146
- Johansons, Andrejs (2011). *Latvijas kultūras vēsture, 1710–1800*. Rīga: Jumava
- Jūrjo, Indrek (2006). *Aufklärung im Baltikum: Leben und Werk des livländischen Gelehrten August Wilhelm Hupel (1737–1819)* (Serie: *Quellen und Studien zur baltischen Geschichte*, 19). Köln, Weimar, Wien: Böhlau
- Lippus, Urve (2012). Klaver Eesti kodus. *Res Musica*, Nr. 4: 7–21
- Merkel, Garlieb (1797). *Die Letten, vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts: ein Beitrag zur Völker- und Menschenkunde*. Leipzig: Heinrich Gräff
- North, Michael (2008). *Material Delight and the Joy of Living. Cultural Consumption in the Age of Enlightenment in Germany*. Aldershot: Taylor & Francis
- Recke, Elisa von der (1921). *Herzens-Geschichten einer baltischen Edelfrau: Erinnerungen und Briefe*. Hamburg: tredition GmbH, 2011
- Rudolph, Moritz (1890). *Rigaer Theater- und Tonkünstler-Lexikon: nebst Geschichte des Rigaer Theaters und der Musikalischen Gesellschaft*. Rīga: Commissions-Verlag von N. Kymmell

Salmen, Walter (1982). *Haus- und Kammermusik. Privates Musizieren im gesellschaftlichen Wandel zwischen 1600 und 1900* (Serie: Musikgeschichte in Bildern, Bd. 4: Musik der Neuzeit, Lieferung 3). Leipzig: Deutsches Verlag für Musik

Siitan, Toomas (2019). Musikleben in Dorpat und Verbreitung von Musikhandschriften. Die Korrespondenz Johann Friedrich La Trobes mit Georg Poelchau (1834–1836). In: *Baltisch-deutsche Kulturbeziehungen vom 16. bis 19. Jahrhundert. Medien – Institutionen – Akteure*. Bd. II: *Zwischen Aufklärung und nationalem Erwachen*. Hrsg. von Raivis Bičevskis, Jost Eickmeyer, Andris Levans, Anu Schaper, Björn Spiekermann und Inga Walter. Heidelberg: Winter, 415–435

Snell, Karl Phillip Michael (1794). *Beschreibung der russischen Provinzen an der Ostsee. Oder: Zuverlässige Nachrichten, sowohl von Russland überhaupt, als auch in sonderheit von der natürlichen und politischen Verfassung, dem Handel, der Schiffahrt, der Lebensart, den Sitten und Gebräuchen, den Künsten, und der Litteratur, dem Civil- und Militairwesen, und andern Merkwürdigkeiten von Livland, Estland und Ingermannland*. Jena: In der akademischen Buchhandlung

Štoll, Pavel (2013). *Lotyšská kultura a Jednota bratrská. České kontexty lotyšských kulturních tradic v 17.–20. století*. Praha: Karolinum

Švābe, Arveds (1991). *Latvijas vēsture, 1800–1914*. Rīga: Avots

Valentin, Erich (1959). *Musica domestica: von Geschichte und Wesen der Hausmusik*. Trossingen: Hohner Verlag

Vegesack, Siegfried von [1961]. *Vorfahren und Nachkommen: Aufzeichnungen aus einer altlivländischen Brieflade, 1689–1887*. 2. Auflage. Heilbronn: Salzer-Verlag

Zaļuma, Kristīne (2019a). *Neredzamā bibliotēka. Latvijas Nacionālās bibliotēkas 14 vēsturiskās kolekcijas*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka

Zaļuma, Kristīne (2019b). Vidzemes muižu bibliotēku vēsturiskie portreti (18. gs.–20. gs. pirmā puse). In: *Grāmata un sabiedrība Latvijā līdz 1945. gadam (Latvijas Nacionālās bibliotēkas Zinātniskie raksti, 4 (XXIV))*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 286–304